

МИТРОФАНОВА Ю. С.,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.3/7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.34>

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТІ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ У ЗГВАЛТУВАННІ

У роботі розглянуто питання щодо проблеми визначення ознак потерпілої особи у складі кримінального правопорушення, передбаченого статтею 152 КК України, висвітлені дискусійні аспекти розглядуваної проблематики, виявлені певні неточності чинного закону про кримінальну відповідальність за згвалтування та надано пропозиції стосовно вдосконалення тексту диспозиції цієї статті КК.

Зазначається, що останні зміни в чинній редакції диспозиції ст. 152 КК України у порівнянні з її попередньою редакцією у певних випадках порушують права чоловіків у сфері кримінально-правового захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи, оскільки чоловік не у всіх випадках вчинення стосовно нього згвалтування може бути визнаним потерпілим за ознаками цієї статті закону, про що свідчить відсутність у ст. 152 КК ознак згвалтування чоловіків жінками у гетеросексуальному акті з використанням статевих органів. Тим самим не тільки порушується гендерна рівність у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості, але й одночасно порушуються такі принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь як принципи конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості та повноти складу кримінального правопорушення.

У цьому зв'язку пропонується усунути зазначену прогалину та привести положення останньої редакції ст. 152 КК України у відповідність з вимогами про гендерну рівність та принципами криміналізації суспільно небезпечних діянь шляхом внесення до тексту її диспозиції змін, запровадивши один з двох таких варіантів вдосконалення. Перший варіант – шляхом вилучення з диспозиції цієї статті словосполучення «іншої особи» чи одного слова – «іншої». Це дозволить здійснювати поширювальне тлумачення стосовно поняття «проникнення в тіло», розуміючи його як проникнення в тіло потерпілої особи, а також як проникнення в тіло винної особи. Другий варіант – шляхом заміни слова «іншої» словосполученням «потерпілої або винної».

Ключові слова: згвалтування, гендерна рівність, принципи криміналізації, потерпіла особа, винна особа.

Mytrofanova Yu. S. The problem of determining the sex of a rape victim

The article deals with the issue of determining the characteristics of a victim in a criminal offense under Article 152 of the Criminal Code of Ukraine. The author highlights the controversial aspects of the issue under consideration, identifies certain inaccuracies in the current law on criminal liability for rape, and makes proposals for improving the text of the disposition of this article of the Criminal Code.

It is noted that recent changes in the current version of the disposition of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine, compared to its previous version, in certain cases

violate the rights of men in the field of criminal law protection of sexual freedom and sexual inviolability of a person since a man can not be recognized as a victim under this article of the law in all cases of rape, as evidenced by the absence in Article 152 of the Criminal Code of signs of rape of men by women in a heterosexual act with the use of genitals. This not only violates gender equality in the protection of sexual freedom and sexual inviolability but also violates such principles of criminalization of socially dangerous acts as the principles of constitutional adequacy, systemic and legal consistency, and completeness of the criminal offense.

In this regard, it is proposed to eliminate this gap and bring the provisions of the latest version of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine in line with the requirements of gender equality and the principles of criminalization of socially dangerous acts by amending the text of its disposition, introducing one of the following two options for improvement. The first option is to remove the phrase “other person” or one word – “other” – from the disposition of this article. This will allow for an expansive interpretation of the term “penetration of the body” to include penetration of the victim’s body as well as penetration of the perpetrator’s body. The second option is to replace the word “other” with the phrase “victim or perpetrator”.

Key words: *rape, gender equality, principles of criminalization, victim, the perpetrator.*

Вступ. Конституція України гарантує, що люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Статева свобода та статевая недоторканість є невід’ємною частиною людського життя і вибір поведінки в цій сфері є добровільним для кожної особи, що гарантується Конституцією [1]. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості посягають на цю особисту сферу людського життя. Регулювання цієї сфери належить кримінальному законодавству, яке у свою чергу оновлюється та вдосконалюється, що потребує досліджень та уточнень нововведень. З метою реалізації положень «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами» [2] було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» від 6 грудня 2017 року [3], яким до Кримінального кодексу України (далі КК України) внесені деякі зміни, зокрема, до статті 152 КК України. Згідно із чинною редакцією КК України ст. 152 передбачає, що згвалтуванням вважається вчинення дій сексуального характеру, пов’язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Однак, прийняті законодавчі зміни обумовили деякі проблеми, пов’язані з ознаками потерпілої особи у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 152 КК України, бо вони порушили баланс стосовно гендерної рівності щодо потерпілої особи, який був встановлений у попередній редакції ст. 152 КК України. Дане питання потребує врегулювання на законодавчому рівні, оскільки в сучасній державі необхідне дотримання рівності прав жінки та чоловіка без будь-яких обмежень.

Аналіз літератури. Даній тематиці приділяли увагу такі вчені, як М.І. Бажанов, Л.П. Брич, О.О. Дудоров, О.М. Костенко, В.М. Куц, В.О. Синєокий, М.І. Хавронюк, О.П. Холод та ін. Слід наголосити, що думки вчених з приводу статі потерпілої особи у кримінальних правопорушеннях розділилися. Одні науковці до потерпілої особи відносять тільки особу жіночої статі, а інші дотримуються позиції, що потерпілою особою може бути як особа жіночої, так і чоловічої статі. Так, наприклад, щодо попередньої редакції ст. 152 КК України, М.І. Хавронюк критикував законодавчі зміни зазначаючи, що потерпілою від згвалтування слід визнавати тільки особу жіночої статі. За основу автор брав статистику з даних Міністерства внутрішніх прав і Державного комітету статистики України за декілька років. З яких кількість згвалтувань вчинених щодо жінок значно переважала [4, с. 85]. Щодо обґрунтованості сумнівів не виникає, але що робити з тими відсотками, що залишаються? Прецеденти згвалтування чоловіків існували. Не зважаючи на

проміжок часу, дискусії досі існують, а з прийняттям останніх змін до Розділу IV КК України з'явилися суперечності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та визначення ознак статі потерпілої особи у складі зґвалтування (ст. 152 КК України) та шляхи вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за зґвалтування.

Результати дослідження. Проблематика визначення статі потерпілої особи в зґвалтуванні на фоні гендерної рівності існує давно. Законодавчі нововведення зазнали дві радикальні зміни стосовно визначення статі потерпілої особи. Одним із етапів протидії кримінально-протиправним посяганням проти статевої свободи та статевої недоторканості у вітчизняному кримінальному законодавстві були положення, що містилися КК УРСР, затвердженому 28 грудня 1960 року. В цьому Кодексі, так само як і в КК УРСР 1927 р., не передбачалося окремої глави про діяння, які пов'язані із сексуальним насильством, а містилися їх склади в Главі 3 «Злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи»: зґвалтування (ст. 117), задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 118), мужолозтво (ст. 122) тощо [5, с. 61–62]. Зґвалтуванням вважалися статеві зносини з застосуванням фізичного насильства, погрози або з використанням безпорадного стану потерпілої [6], тобто потерпілою особою могла бути тільки особа жіночої статі. Насильницькі статеві посягання жінок на чоловіків у судовій практиці розцінювались як злочини проти особи (заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, образа тощо) або як хуліганство [7, с. 8]. О.О. Дудоров у своїх працях щодо даної тематики зазначав, що визнання зґвалтування кримінально караним порушенням статевої свободи лише жінки інколи критикувалось на тій підставі, що Конституцією України гарантується рівність усіх громадян перед законом [8, с. 479]. З цим неможливо не погодитись, адже прецеденти зґвалтування чоловіків існували і виникали питання про правильну кваліфікацію вчиненого злочинного діяння.

Першою радикальною зміною для кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості стало прийняття Кримінального кодексу України в 2001 році, який наразі є чинним. Законодавець змінив структуру кодексу доповнивши Розділом IV «Злочини проти статевої свободи та недоторканості особи», в який було розміщено п'ять статей в тому числі ст. 152 КК України «Зґвалтування». Змінилася також і диспозиція статті, яка зазначала, що зґвалтуванням вважаються статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [9, с. 70]. Новелою для статті стала вказівка на чоловіка як на потерпілого від зґвалтування, що зумовлено прагненням забезпечити однакову кримінально-правову охорону сфери сексуального життя осіб будь-якої статі [7, с. 8].

Віднесення особи чоловічої статі до потерпілої особи було сприйняте вченими неоднозначно. Деякі вчені висловлювалися проти визнання чоловіка потерпілим у зґвалтуванні, та наводили відповідну аргументацію. На думку В.М. Куца, криміналізація зґвалтування особи чоловічої статі є хибною та некоректною і у тому числі з медичної точки зору, як ігнорування статевої відмінностей чоловіка та жінки, що закладені природою [10, с. 53–61]. В.О. Синсокий зазначав, що є неприпустимим давати однакоому правову оцінку дій чоловіка, який гвалтує жінку, і дій жінки, яка застосуванням насильства вступає у статеві зносини з чоловіком [11, с. 47–48]. О.М. Костенко говорив про порушення принципу гендерної адекватності та невинуватості гендерну зрівнялівку [12, с. 292]. Однак були і прибічники даної позиції, вважаючи, що рівноправність чоловіка і жінки у статевій сфері відповідає ситуації, що склалася з цими злочинами в реальній дійсності, як один із моментів зворотного боку емансипації жінок [13, с. 9]. Неоднозначно висловлював свою позицію з цього приводу О.О. Дудоров, який зазначав: «Можливість визнання чоловіка потерпілим від зґвалтування – істотна законодавча новела порівняно з КК УРСР 1960 р., правильність якої не є очевидною» [14, с. 49].

Не зважаючи на критику багатьох вчених, КК України 2001 р. було прийнято з внесеними змінами, що є обґрунтованим та вірним кроком для сучасної держави. У 2008 році Пленум Верховного Суду України у постанові «Про судову практику у справах про злочини

проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» № 5 від 30.05.2008 року зазначив, що потерпілою особою від зґвалтування може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі (ч. 3 п. 1).

Необхідно вказати, що законодавчі зміни порівняно з КК УРСР 1960 р. були позитивними. Ст. 152 КК України була змістовна та визначала потерпілою, як особу жіночої так і чоловічої статі, що обумовлювало гендерну рівність.

Другою радикальною зміною для Розділу IV «Злочини проти статевої свободи та недоторканості особи» було прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» від 6 грудня 2017 року [3], з метою реалізації положень «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [2]. Законом до Кримінального кодексу України було внесені деякі зміни, зокрема, була в корені змінена редакція диспозиції ст. 152 КК України. За чинною редакцією, зґвалтуванням вважається вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [15]. Оновлений зміст ст. 152 КК України одразу ж виявив недоліки щодо забезпечення гендерної рівності та точного відтворення положень Стамбульської конвенції, в яких акцентується увага на недопущенні порушення прав людини стосовно жінок і дівчат, що є головною перешкодою для досягнення рівності між жінками та чоловіками [16, с. 140].

Питання гендерної рівності все більше набуває актуальності. Йдеться мова не тільки про вирішення проблеми жінок, а й про рівну участь чоловіка і жінки в суспільному житті. Гендерний дисбаланс носить форму приниження прав як жінок, так і чоловіків. Перший варіант гендерної асиметрії (стосовно жінок) висвітлюється в наукових працях набагато частіше. Проте другий варіант дисбалансу зазвичай рідко піддається розгляду [17, с. 207]. За останні часи було досягнуто значного прогресу в цьому питанні, але все ж таки існують прогалини у законодавстві.

Якщо звернутися до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», у статті 1 визначаються, що рівні права жінок і чоловіків – це відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі [18]. Повертаючись до головного питання дослідження, диспозиція статті 152 КК України містить порушення прав чоловіків. Законодавець в чинній редакції ст. 152 КК України визначає потерпілою особою, як особу жіночої так і чоловічої статі, але на відміну від попередньої редакції – «Зґвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи», диспозиція чинної редакції містить такі положення – «Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування)». Бачимо суттєву різницю та прогалини у чинній редакції статті. Це пояснюється тим, що чоловік може бути потерпілим не в усіх випадках, передбачених диспозицією чинного зґвалтування [19, с. 98]. Наприклад, якщо жінка є суб'єктом кримінального правопорушення і вчиняє стосовно чоловіка насильницькі дії, а саме гетеросексуальний коїтус, то відбувається проникнення, в даному випадку вагінальне, але не в потерпілу особу, а в суб'єкта зґвалтування. У зв'язку з цим постає питання, як інкримінувати насильницький гетеросексуальний контакт жінки як суб'єкта кримінального правопорушення та чоловіка як потерпілої особи і чому за таких обставин зґвалтування жінки визнається зґвалтуванням, а зґвалтування чоловіка – іншим кримінальним правопорушенням менш тяжким на відміну від зґвалтування?

Повертаючись до попередньої редакції ст. 152 КК України, слід зазначити, що тоді не виникало питання щодо чоловіка в якості потерпілої особи. Відповідно до диспозиції статті під зґвалтуванням розумілися недобровільні статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Статевими зносинами розумівся природний (гетеросексуальний) акт між чоловіком та жінкою. Мова йде про коїтус – сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, яке

може викликати вагітність (введення ерегovanого статевого члена чоловіка у піхву жінки). Сім'явипорскування на статеві органи жінки навіть із наступним заплідненням, якщо це не поєднується з проникненням статевого члена чоловіка у піхву жінки, а також тертя по жіночих статевих органах, губах і сідницях язиком, руками, штучним фалосом, іншими предметами, у т.ч. тоді, коли останні вводяться в піхву, рот чи анальний отвір з точки зору кваліфікації за ст. 152 КК не визнавалися статевими зносинами [8, с. 480]. Тобто диспозиція статті передбачала тільки недобровільні статеві зносини (природний (гетеросексуальний) акт між чоловіком та жінкою), потерпілим від яких могла бути особа як жіночої так і чоловічої статі. За чинною редакцією зґвалтуванням вважається вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. По-перше, законодавець розширив поняття зґвалтування, де зґвалтуванням визнається не лише згаданий вище за попередньою редакцією ст. 152 КК України акт, а й інші різновиди проникнення у вагіну (жіночу піхву), а також проникнення в анус або рот іншої особи (тобто в отвори тіла людини, біологічно для цього не призначені) за допомогою як статевого члена чи іншої частини тіла людини, так і будь-якого предмета [7, с. 13]. По-друге, знову постає проблема віднесення чоловіка до потерпілої особи при зґвалтуванні чоловіка жінкою, коли відбувається проникнення не в потерпілу особу. Що частково повернуло нас до проблеми Кодексу 1960 р. Тобто диспозиція статті своїм формулюванням «з проникненням в тіло іншої особи» унеможливило визнання чоловіка потерпілим при зґвалтуванні з використанням статевих органів, суб'єктом якого є жінка. О.О. Дудоров зазначає, що внесені законодавчі зміни закріплюють гендерно нейтральні визначення зґвалтування (ст. 152 КК), що пояснюється тим, що чоловік не у всіх випадках, передбачених диспозицією цієї норми може бути потерпілим [7, с. 12]. В.А. Васільєва наголошує на тому, що хоча і в диспозиції статті було розширено перелік форм та способів діяння, передбачених статтею 152 КК України, але все ж за межами об'єктивної сторони залишились дії жінки щодо чоловіка, за якого проникнення «в тіло іншої особи» (чоловіка) не відбувається, а проникнення відбувається в тіло суб'єкта злочину [19, с. 98]. В.І. Маркін зазначав, що диференціація кримінальної відповідальності за статтею 152 КК України залежно від наявності (чи відсутності) статевого проникнення є непридатною для застосування. Виникають також складності у визначенні потерпілої особи, адже вона має зазнати вагінального, анального або орального проникнення, що по факту з особою чоловічої статі неможливо вчинити, коли злочинцем є жінка [20, с. 18]. Нова редакція статті носить негативний характер і порушує основні концепції та практичне застосування гендерної рівності, що є центральними поняттями сталого розвитку суспільства. Адже під цим поняттям розуміється рівна участь чоловіків та жінок у покращенні умов як їхнього власного життя, так і життя громади в цілому. Ціллю гендерної рівності є подолання будь-яких проявів дискримінації, підтримка досягнення рівності між жінками та чоловіками з метою забезпечення стабільного розвитку суспільства [19, с. 98].

Таким чином, запровадженні зміни в чинній редакції диспозиції ст. 152 КК України у порівнянні з її попередньою редакцією порушують права чоловіків у сфері кримінально-правового захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи. Крім того, така конструкція диспозиції ст. 152 КК не відповідає певним принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь. Принципи криміналізації в кримінально-правовій науці становлять найбільш абстрактний і загальний рівень забезпечення та обґрунтування кримінально-правової законотворчості, тобто як ті відправні позиції, урахування яких необхідне при будь-якій зміні кримінального законодавства¹ [21, с. 13–17]. Отже, розгляд чинної редакції ст. 152 КК з позиції відповідності науково обґрунтованим принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь показує, що вона не відповідає таким принципам криміналізації як принцип конституційної адекватності, принцип систем-

¹ Див. докладніше: Смельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.

но-правової несуперечливості та принцип повноти складу кримінального правопорушення. Це виявляється у наступному.

Згідно з принципом конституційної адекватності всі положення кримінального закону повинні відповідати положенням Конституції України, тоді як порушення гендерної рівності чоловіків та жінок у сфері кримінально-правового захисту статевої свободи та статевої недоторканості суперечить положенням ст. 24 Конституції України, де проголошується, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Принципу системно-правової несуперечливості не відповідає така ситуація, що згвалтування чоловіків, пов'язане з анальним або оральним насильством кваліфікуватиметься за ст. 152 КК, а залаткування у гетеросексуальному акті з використанням статевих органів чоловіка та жінки – інакше.

Принцип повноти складу кримінального правопорушення потребує безпрогалинності у кожному складі, передбаченому кримінальним законом, тоді як відсутність у ст. 152 КК ознак згвалтування чоловіків жінками у гетеросексуальному акті з використанням статевих органів породжує суттєву прогалину у її конструкції.

Усунути зазначену прогалину та привести положення останньої редакції ст. 152 КК України у відповідність з вимогами гендерної рівності у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості, а також з принципами конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості та повноти складу кримінального правопорушення цілком можливо шляхом внесення до тексту її диспозиції змін, запровадивши один з двох таких варіантів вдосконалення. Перший варіант – шляхом вилучення з диспозиції цієї статті словосполучення «іншої особи» чи одного слова – «іншої». Це дозволить здійснювати поширювальне тлумачення стосовно поняття «проникнення в тіло», розуміючи його як проникнення в тіло потерпілої особи, а також як проникнення в тіло винної особи. Другий варіант – шляхом заміни слова «іншої» словосполученням «потерпілої або винної».

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» від 6 грудня 2017 року, з метою реалізації положень «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» та внесенням відповідних змін до Розділу IV «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканості особи», зокрема до ст. 152 КК України, у певних випадках порушується гендерна рівність жінок і чоловіків у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості, оскільки чоловік не у всіх випадках вчинення стосовно нього згвалтування може бути визнаним потерпілим за ознаками цієї статті закону, зокрема, диспозиція цієї статті не містить ознак згвалтування чоловіків жінками у гетеросексуальному акті з використанням статевих органів. Тим самим одночасно порушуються такі принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь як принципи конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості та повноти складу кримінального правопорушення. За для вирішення розглянутої проблеми пропонуємо такі два альтернативні варіанти вдосконалення тексту диспозиції ст. 152 КК України: 1) вилучити словосполучення «іншої особи» чи слово «іншої», або 2) замінити слово «іншої» словосполученням «потерпілої або винної».

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 24.06.1996 р. № 254к. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.03.2023).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від

06.12.2017 р. № 2227-VIII (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 13.03.2023).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Конвенція від 11.05.2011 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU11251> (дата звернення: 13.03.2023).

4. Хавронюк М. І. Відповідальність за зґвалтування: в Україні та за кордоном. *Право і суспільство*. 2009. № 3. С. 75–87.

5. Кримінальний кодекс УРСР: за станом на 1 жовтня 1970 р. Київ : Політвидав України, 1971. С. 61–62.

6. Кримінальний кодекс УРСР : Кодекс від 28.12.1960 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&an=480034&ed=1960_12_28 (дата звернення: 13.03.2023).

7. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практич. порадник / МВС України, Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

8. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

9. Кримінальний кодекс України: станом на 20 верес. 2014 р. / Верховна рада України. Харків : Одісей, 2014. 232 с.

10. Куц В. М., Дишлевої О. Ю. Медико-правові аспекти криміналізації зґвалтування особи чоловічої статі. *Кримінальне право*, 2006. № 2. С. 53–61.

11. Синєкокий О. В. Мотивація девіантних форм поведінки особи, що призводить до сексуальних кримінальних правопорушень : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2006. 254 с.

12. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу : монографія. Київ : Атіка, 2008. 352 с.

13. Александров Ю. В. Злочини проти статевої свободи. *Юридичний вісник України*. 2002. 06–12 квітня. С. 9.

14. Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : науково-практич. посіб. / МВС України, Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 352 с.

15. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n975> (дата звернення: 13.03.2023 р.).

16. Кучер А. О. Кримінальна відповідальність за зґвалтування: проблеми законодавчого визначення та застосування. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 88. С. 138–143.

17. Краснопольська Т. М. Гендерний аспект впровадження принципу рівності в сучасній українській державі. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 207–215.

18. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків : Закону України від 08.09.2005 № 2866-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/ed20180107#Text> (дата звернення: 13.03.2023 р.).

19. Васильєва В. А. Деякі питання порівняльного аналізу складів злочину проти статевої свободи (ст. 152 ККУ в редакції від 23.10.14 та 11.01.19) крізь призму положень Стамбульської конвенції. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 97–101.

20. Маркін В. І. Секс за Кримінальним кодексом: нова редакція. *Юридична Газета*. 2018. № 8 (610). С. 18–19.

21. Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про кримінальне правопорушення : наук.-практич. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.

